

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 495/1-X/11 01.04.2010. године	
---	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 01.04.2010. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: СЛИКА ЖЕНЕ У ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ РАНЕ ВИЗАНТИЈЕ НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА, докторанда Јелене Анђелковић.

За ментора је одређена доц. др Јелена Ердељан.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Весна Димитријевић
--	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр. 6/1693</u>	
(број захтева)	
<u>7.04.2010.</u>	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Слика жене у визуелној култури ране Византије на простору централног Балкана

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Јелена (Петар) Анђелковић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2007.

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада: —

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 1.04.2010.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Весна Димитријевић</u>

Прилог:

1. Предлог теме докторске дисертације са образложењем
2. Акт надлежног тела факултета о подобности теме за израду докторске дисертације

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ

Образложење теме докторског рада

кандидата Јелене Анђелковић

СЛИКА ЖЕНЕ У ВИЗУЕЛНОЈ КУЛТУРИ РАНЕ ВИЗАНТИЈЕ

НА ПРОСТОРУ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Тема под насловом "Слика жене у визуелној култури ране Византије на простору централног Балкана", хронолошки би обухватила време од владавине цара Константина до цара Јустинијана, дакле IV, V и VI век. Пошто је уметност овога времена, логични наставак токова уметности касне антике и раног хришћанства, материјал из овога периода био би узет као полазиште за даље истраживање. Са друге стране Србија и простор централног Балкана, обилују релевантним материјалом за истраживање рано византијског периода. Пошто се током III века, у време владавине војних царева, а нарочито од тетрархије, тежиште економије па и културног развоја, са простора италијанских провинција, све више премешта на исток, провинције на Балкану постају средиште развоја. Због самог географског положаја, али и политике коју воде тетрархијски цареви, територија данашње Србије и централног Балкана, у то време постаје раскрсница на којој се срећу различите религије и стилови у уметности. На овоме простору може се наћи богат материјал локалних радионица, али и предмети од изузетне уметничке и занатске вредности из различитих уметничких центара Римског а потом и Византијског царства. Иако ће предмет истраживања бити материјал територијално ограничен на Србију и централни Балкан, компаративни материјал би се односио на територију Византијског царства.

У центру пажње истраживања били би предмети из збирки националних музеја и колекција и налазишта која се налазе на територији Србије и централног Балкана. На овај начин слика жене, у рано византијско време, била би обједињена у целину. У досадашњим истраживањима, аутори који су писали о налазима из овога периода ограничавали су се или на појединачне збирке, на одређене уметничке родове или на посебна налазишта. Поједини археолошки налази везани за тему нису до сада публиковани, па би у овоме контексту они сада први пут били представљени стручној и научној јавности.

У односу на ове хронолошке и просторне оквире, предмет истраживања јесте слика жене, у приватном, јавном и религијском контексту, дакле жена позиционирана у друштву у односу на свој сталеж и положај, жена као царица и жена као богиња.

Како би се створила целокупна и општа слика жене овога времена у тези намеравам да објединим сав материјал, односно све врсте уметности у којима се лик жене јавља као тема или мотив. Портрети царица чести су на гемама и камејама, новцу и скулптури. Приватни портрет се често налази на камејама и у скулпури, но најчешће је везан за фунерарну уметност, на стелама и саркофазима, а неки од најлепших примера налазе се у фреско осликаним гробницама. Овде жена може бити у пару са супругом или сама, некада портретисана као покојница којој је гробница посвећена или као слушкиња која је у пратњи покојника. Представе женских божанстава честе су на камејама, гемама, на мозаицима, у скулптури и рељефу, као и на новцу. Посебна пажња биће посвећена мумији жене пронађеној у ископавањима на археолошком налазишту Виминацијум. У истраживању би била направљена разлика између фунерарне и јавне уметности, па према томе и разлика у приказивању жене у одређеном контексту.

Циљ овог истраживања јесте да се као једна целина проуче примери из домена визуелне културе где је жена представљена у различитим контекстима уметности са простора централног Балкана и уз аналогije које су из истог или периода који претходе или следе у Византијском царству. У складу са тим циљем биће проучен однос између друштвеног статуса и политике са једне, и јавне, односно приватне слике, са друге стране. У том смислу најбоља могућност за уочавање такве разлике јесте јавна, пропагандна или уопште државна, царска уметност са сликом царице и са друге стране фунерарна потпуно приватна уметност са сликом жене као супруге, мајке или слушкиње. У циљу истраживања поставило би се и питање иконографског обрасца за представу царице као еквивалента цару односно одређеном божанству у циљу легитимитета власти и политичке пропаганде. Затим питање иконографске или стилске разлике у приказивању жене као покојнице, ``господарице`` гробнице или жене као пратње, слушкиње. У односу на религијски концепт, разматрало би се приказивање женског тела у паганској односно хришћанској уметности. Поред питања колико су обрасци приказивања богиња утицали на формирање портрета царице, поставило би се и обрнуто питање: да ли су и представе царица утицале на образовање посебног ликовног изгледа одређених богиња или саме Богородице у хришћанско време. На овај начин била би испитана слика жене уопште, религиозна и она из световног живота, која је до сада била посматрана и објашњавана кроз појединачне студије везане за посебне налазе.

У оквиру материјала са територије централног Балкана, разликујемо слике царица, приватне портрете обичне жене, женских божанстава и Богородице. Уочава се да иконографски представе једне, утичу на слику друге и обратно. Портрети царица, током времена, на новцу и у скулптури а нарочито на теговима за мерење, као одраз ``праве`` мере, добијају у стилу све више одлике источњачке, стилизоване уметности, те тако прате кретања рано византијске уметности уопште, акцентујући више унутрашње стање духа него саме портретне карактеристике. Они портрети који имају портретне карактеристике, као и код представа царева, формирају се по обрасцима старијих, оних које наслеђују. Много више пажње посвећено је симболима који значе царску власт. Тако свака династија, ствара образац приказивања и моду карактеристичну за то време.

Пошто су царице те које диктирају моду, приватни портрети обичне жене, у великој мери прате узор. Иста је фризура, одећа и накит, те оваква колерација са моделом царице, код приватног портрета обичне жене означава статус. Често због велике сличности у иконографији па и стилу, истраживачи нису у могућности да потврде да ли се ради о портрету царице или обичне жене високог ранга. Представе паганских женских божанстава упливом култова са истока у стилу попримају све више од источњачког стилизованог и шематизованог приказивања, те верски синкретизам уноси у уметност и стилски синкретизам, па је некада јако тешко тачно дефинисати одређено божанство. Поштовање богиње мајке још од праисторије, своју завршну етапу има у хришћанско време у поштовању Мајке Божије, Богородице и стварању њеног култа. И сама слика Богородице у рано византијској визуелној култури настаје под великим утицајем слике царице фронталног, свечаног става. Посебно је важна колерација та два концепта, јер и слика царице као владарке над земаљским стварима, иконографски узор има у владарки неба, Богородици.

Метод рада биће заснован на детаљном проучавању налаза, кроз њихову иконографску и стилску анализу, те одређене историјске и друштвене околности. На овај начин, не само да бисмо могли направити једну галерију женских ликова, већ бисмо могли истражити улогу жене у друштву и однос друштва према жени, што би у само истраживање увело мултидисциплинарни приступ са културном антропологијом, социологијом уметности и социологијом религије. Студије рода, појављују се у модерним истраживањима историје уметности углавном везане за уметност и уметнице модерног доба, њихову улогу и значај за модерну уметност. Сада се студије рода полако укључују и у уметност новог доба, такође углавном истражујући појединачне примере уметница које у ово време живе и стварају. Један од важних елемената будуће докторске тезе било би увођење студија рода у област средњовековне уметности. У средњовековној уметности запада, али подједнако и у византолошким студијама, питање рода појавило се у савременој литератури. Бројне су студије посвећене Богородици, византијским царицама и принцезама, дамама и краљицама у западноевропској средњовековној уметности. Зато би студије рода, као ново методолошко питање, биле стављене у центар истраживања о жени, њеној улози и слици у друштву раног средњег века, на простору Србије и централног Балкана.

Студије визуелне културе, исто тако као нов методолошки приступ, у истраживању омогућиле би да се сагледа не само слика жене у основном иконографском и стилском смислу, већ и својевсног ``култа`` жене раног средњег века. Овде мислим на могућност истраживања простора како приватног тако и сакралног у којем су одређене представе постојале, њихову намену и значај. Нарочито у фунерарној уметности, визуелне студије омогућиле би истраживање предмета често похрањених уз покојницу. Новац и накит, често полагани у гроб заједно са покојницом, овде би добили нови ниво посматрања. То не би био материјал једнострано посматран у својој иконографској интерпретацији, већ материјал који доприноси стварању опште, целовите слике жене. За студије визуелне културе од изузетног је значаја виминацијумска мумија, јер омогућава нов поглед на сагледавања читавог временског и просторног контекста. Поред налаза који су били похрањени уз мумију, требало би истражити и сам поступак мумифицирања, његово порекло на простору тадашње провинције Горње Мезије и примену истог у сахрањивању жене, о чијем би пореклу и статусу у друштву, сам поступак рекао много. Различити облици и начини сахрањивања, предмети и обичаји коришћени при обреду, поред самих представа, значајно би проширили слику о жени ране Византије на простору Србије и централног Балкана. Метод -Body Politics-, теорија политике тела,

своју примену имао би у проучавању односа према женском телу, нарочито код представа паганских богиња и Богородице. Како се у време ране Византије тежиште религијских веровања и поштовање женских божанстава, окреће ка култовима који долазе са истока, тако се и у уметности представе нагих Венера и других женских божанстава смањују у корист свечаних и строгих богиња Изиде и Кибеле, чије је поштовање у ово време изузетно јако. Нарочите промене у приказивању жене и њеног тела, доноси хришћанство, па представе Богородице тако постају прави одраз догме.

Будући докторски рад ``Слика жене у визуелној култури ране Византије на простору централног Балкана`` имао би следећу структуру:

1. Уводна разматрања и историја истраживања
2. Друштвено-политички, верски и уметнички токови у оквиру владавине цара Константина, Теодосијеве династије и цара Јустинијана, на простору централног Балкана.
3. Слика жене као царице.
4. Слика обичне жене у јавном и приватном простору.
5. Слика жене као узвишеног бића, од паганских богиња до Богородице.
6. Каталожки преглед и илустративни прилози.
7. Закључци.
8. Библиографија.

Пошто је проучавање и истраживање посвећено свеукупном посматрању слике жене у рано византијској уметности на простору Србије и централног Балкана, ограничено на појединачне радове у досадашњој литератури, упућујем молбу Научно-наставном већу да ми одобри научноистраживачки рад на овој докторској теми.

Одељењу за историју
уметности

Наставно-научном већу
Филозофског факултета
у Београду

ИЗВЕШТАЈ

На седници Одељења за историју уметности одржаној 10. 12. 2009. године изабрани смо у комисију за оцену теме докторске дисертације кандидата Јелене Анђелковић, историчара уметности из Београда. По увиду у укупну документацију и након подробног разматрања свих елемената образложења теме, слободни смо да Вам упутимо мишљење о теми докторске дисертације коју је пријавила Јелена Анђелковић, дипломирана историчарка уметности из Београда. Њено образложење, изнето на 15 страна (укључујући и списак релевантне литературе), представља добро утемељено полазиште за даљи истраживачки рад, који ће, према предложеној методолгији и у складу са захтевима саме теме, имати мултидисциплинарни карактер.

Тема под насловом *“Слика жене у визуелној култури ране Византије на простору централног Балкана”* хронолошки обухвата време од владавине цара Константина до цара Јустинијана, дакле IV, V и VI век. У центру пажње истраживања су предмети различитих техника израде и уметничког обликовања из збирки музеја и колекција као и са археолошких локалитета који се налазе на територији Србије и централног Балкана на којима је жена представљена у различитим видовима и у својим различитим друштвеним и религијским улогама, а који би били разматрани у контексту компаративног материјала са ширег подручја Византијског царства. Елементи визуелне културе ове епохе са простора централног Балкана који одражавају или конструишу слику жене у њеним разноликим социјалним, религиозним, јавним и улогама из домена приватног живота до сада су, у постојећој литератури, разматрани углавном у оквиру поступака публикавања било појединачних предмета и збирки у којима се чувају, као и налазишта на којима су откривени, или пак одређених уметничких техника. Уз то, знатан број предмета везаних за тему истраживања био би у оквиру овог рада први пут

представљен научној јавности. Штавише, судећи према детаљном приложеном образложењу теме, овај рад би требало да представи опсежан материјал са подручја централног Балкана релевантан за сагледавање слике жене у рановизантијском периоду, у методолошки савременим оквирима, и тако омогући целовитије познавање и контекстуализовано разумевање разнородних примера и предмета различитих уметничких техника, од скулптуре у камену, глиптике, новца, тегова до фреско сликарства, на којима се налазе представе жене у њеним различитим улогама, као царице или слушкиње, паганске богиње или Богомајке.

Имајући у виду наведене чињенице, мишљења смо да ће будуће истраживање Јелене Анђелковић, структурирано према образложеном програму рада, допринети потпунијем познавању релевантних примера визуелне културе рановизантијског периода са простора централног Балкана, а пре свега Србије, који су били важан саставни део општег феномена конструисања слике жене на ширем подручју Византијског царства у наведено време. Проучавањем публикованих писаних извора, релевантне доступне музејске и грађе из различитих збирки, уз анализе материјала на терену, кандидаткиња ће оформити адекватан фонд података неопходан за темељно испитивање овог специфичног материјала. Имајући у виду све горе наведено, мишљења смо да постоје све претпоставке да кандидаткиња успешно реализује овај захтеван и сложен научно-истраживачки задатак.

Предмет истраживања колегинице Анђелковић биће писани извори и предмети разнородних уметничких техника из збирки музеја и колекција као и они *in situ*, на локалитетима који се налазе на територији централног Балкана а пре свега на територији Србије. У контексту познавања свих елемената визуелне културе који учествују у конструисању слике жене у раздобљу о којем ће бити реч, посебна пажња биће посвећена и мумији жене пронађеној у ископавањима на археолошком налазишту Виминацијум. Уже гледано, предмет истраживања јесте слика жене, у приватном, јавном и религијском контексту.

Циљ рада је да се детаљно и као једна целина проуче разнородни примери из домена ликовних уметности и визуелне културе рановизантијског раздобља са простора централног Балкана којима се конструише и презентира слика жене.

Сврха рада је да се створе широке и подробно документоване основе за сагледавање свих видова и улога у којима се жена ликовно представља у рановизантијско време а на основу материјала из домена визуелне културе са простора Србије и централног Балкана као и да се тај материјал проучи и представи у ширем контексту византијске уметности овог раздобља у целини.

Основне хипотезе тичу се образаца представљања жене у ликовним уметностима и, шире посматрано, визуелне културе рановизантијског раздобља који су репрезентовани примерима са подручја Србије и централног Балкана а контекстуализовани у ширим оквирима ликовних уметности и визуелне културе Византијског царства. Ови обрасци се препознају и повезују и са социјалном и религијском улогом жене у оновременом друштву - нпр. жена као царица, јавна и приватна персоне жене, жена као паганско божанство, Богомајка.

Метод истраживања, тумачења и представљања теме истраживања, предвиђен током рада на одабраној теми, усаглашен је са провереним искуствима и тенденцијама савремене научне историографије. Поред стилске, иконографске и иконолошке анализе, кандидаткиња ће се у сагледавању слике жене у ликовним уметностима и визуелној култури ране Византије, у складу са природом теме свог истраживања и непосредним материјалом који ће бити непосредно проучаван, ослањати и на методе студија визуелне културе, студија рода и политике тела, као и културне антропологије.

У уверењу да је тема докторске дисертације Јелене Анђелковић утемељена и вишеструко корисна за стварање целовитијег сазнања о слици жене у рановизантијском раздобљу и уделу у њој материјала из домена ликовних уметности и визуелне културе са подручја централног Балкана, слободни смо да предложимо њено усвајање.

у Београду 5. 3. 2010.год.

комисија:

доц. др Саша Брајовић

доц. др Миодраг Марковић

доц. др Драган Војводић

доц. др Јелена Ердељан (ментор)